

## Xenofanés

### Testimonia DK 21 A

**A 1** = Diogenés Laertios, Vitae philosophorum IX, 18-20

(18) Xenofanés, syn Dexiův nebo podle Apollodóra Orthomenův, z Kolofónu, je chválen u Timóna např. takto (fr. 60 Diels, viz Xenofanés A 35):

Xenofanés, bez pýchy pobíjející homérskou cestu.

Po vyhnání z vlasti žil Zanklé Sicilské [Messina], [a připojil se ke kolonizační výpravě do Eleje, kde také učil]. Nějako dobu žil i v Katánii. Podle jedněch neměl žádného učitele, podle jiných však Botóna Athénského nebo podle některých Archeláa. A jak praví Sótion, žil po Anaximandrovi. V eposech, elegiích a jambech psal proti Hésiodovi i Homérovi (B 10-12) a napadal jejich vyprávění o bozích. Svoje verše také sám přednášel. Říká se, že se svými názory protistavil Thalétovi (B 19) a Pýthagorovi (B 7), a že napadl i Epimenida (B 20). Dožil se vysokého věku, jak o tom sám říká (B 8):

Roků šedesát sedm už nechává tu moji mysl  
po celé helénské zemi pobíhat hned sem, hned tam.  
Od mého narození je dvacet pět roků, co přišli  
Médové, pokud však sám dovedu pravdu vám říct.

(19) Privil, že jsou čtyři prvky toho, co jest; že světová uspořádání jsou bezmezná, avšak (navzájem) nevychýlená. (*Verze překladu: že světových uspořádání je nekonečný počet a vzájemně se nepřekrývají.*) Oblaka prý vznikají, když je pára Sluncem vynesena a shromážděna v tom, co je obklopuje [ve vzduchu]. Bytost boha je vzhledu koule, není nijak podobná člověku. Celý vidí a celý slyší, aniž ovšem oddechuje. Je veškeren dohromady, myslí i rozvahou, a je věčný. Xenofanés první vypověděl, že vše, co vzniká, spěje k zániku, a že duše je vanutí (*pneuma, dech*).

Říká také, že všechno je horší než mysl a že stýkání se s tyrany má být tak málo časté, jak je to nejpříjemnější.

(20) Když mu pak Empedoklés řekl, že není možné najít mudrce, pravil: “Je totiž třeba, aby ten, kdo chce mudrce poznat, byl mudrc.” (Viz Empedoklés A 20.) Sótión říká, že Xenofanés jako první řekl, že veškerenstvo je nepochopitelné (viz B 34), ale to se mýlí.

Složil také básně *Založení Kolofónu* a *Odstěhování do italské Eley*, dva tisíce veršů.

V mužném věku byl v 60. olympiádě (-540/-537). Démétrios z Faléru ve spise *O stáří* a stoik Panaitios ve spise *O dobré mysli* říkají, že vlastníma rukama pohřbil své syny, tak jako později Anaxagorás. Byl prý prodán do otroctví a vykoupen z něj pýthagorejci Parmeniskem a Orestadem, podle toho, co vypravuje Favórinus v první knize Vzpomínek. Byl však i jiný Xenofanés, jambický básník z Lesbu. Toto jsou osamocení filosofové.

**A 2** = Diogenés Laertios, Vitae philosophorum IX, 21 (viz Parmenidés A 1)

Xenofana poslouchal Parmenidés z Eley, syn Pyrétův. Theofrastos ale v Epitomé říká, že poslouchal Anaximandra.

**A 3** = Diogenés Laertios, Vitae philosophorum IX, 1 (= Hérakleitos B 40)

[Hérakleitos říká:] Mnohoučenost rozumu nenaučí, jinak by byla naučila Hésioda i Pýthagoru a dále Xenofana a Hekataia.

**A 4** = Cicero, *Academica priora* II, 118

Xenofanés, který je o něco starší [než Anaxagorás], říká, že všechno jest jedno.

**A 5** = Diogenés Laertios, *Vitae philosophorum* VIII, 56 (Empedoklés A 1)

Podle Hermippa byl Empedoklés horlivým následovníkem nikoliv Parmenida, nýbrž Xenofana, se kterým se setkal a jehož epickou báseň napodobil.

**A 6** = Pseudo-Lúkianos, *Longae Vitae, Macrobia* 20, 1

Xenofanés, syn Dexinův, žák přírodního filosofa Archeláa [časově ani jinak nedává smysl!], se dožil jednadevadesáti let.

**A 7** = Censorinus 15, 3

Xenofanés z Kolofónu byl více než stoletý.

**A 8/1** = Kléméns Alexandrijský, *Stromata* I, 64

Elejskou školu založil Xenofanés z Kolofónu, o němž Tímaios tvrdí, že žil za časů sicilského vládce Hieróna a básníka Epicharma. Podle Apollodóra se však narodil v době 40. olympiády (620 až 617 před n. l., omyl) a žil až do časů Dáreia a Kýra.

**A 8/2** = Sextos Empeirikos, *Adversus mathematicos* I, 257

Xenofanés z Kolofónu žil v době kolem 40. olympiády.

**A 9/1** = Eusebios, *Chronologia, Olym.* 56

Xenofanés byl znám v 56. olympiádě (556 až 553 před n. l.).

**A 9/2** = Eusebios, *Chronologia, Olym.* 59-61

V 60. olympiádě (cca 540 před n. l.): Lyrický básník Ibykos, historik Ferekydés, Fókylidés a Xenofanés, přírodní filosof [a Thespis, tragický básník].

(Zlomek **A 10** byl v edici Diels-Kranz zrušen, jeho text viz A 41.)

**A 11** = Plútarchos, *Regum et imperatorum apophthegmata*; p. 175c

[Hierón] řekl Xenofanovi z Kolofónu, který pravil, že stěží uživí dva sluhy: „Homér, kterého napadáš, jich živí více jak deset tisíc, i když je mrtev.“

**A 12** = Aristotelés, *Rhetorica* II, 23; 1399b5

Jiný způsob záleží v tom, že je-li závěr tentýž, také věci, z nichž vyplývá, jsou tytéž. Tak např. Xenofanés řekl, že jsou stejně bezbožní ti, kdo praví, že bohové se narodili, jako ti, kdo říkají, že umírají. V obojím případě totiž nastává, že bohové někdy nejsou.

**A 13/1** = Aristotelés, *Rhetorica* II,26; 1400b5

Elejským, kteří se tázali, zda mají obětovat Leukothei a zpívat nad ní pohřební písně či nemají, Xenofanés radil, aby nezpívali, pokud ji pokládají za bohyni, a aby neobětovali, pokud ji pokládají za člověka.

**A 13 /2** = Plútarchos, Amatorius 18, 12; 763d

Xenofanés doporučil Egypt'anům, aby Osirida neuctívali, pokud jej pokládají za smrtelného, nebo aby nad ním nenaříkali, pokud jej pokládají za boha.

Viz Kléméns Alex., Protrepticus 24,3 bez uvedení jména mudrce:

Tak jeden z nich doporučuje Egypt'anům: Ctíte-li bohy, pak je neoplakávejte a nebijte se v prsa. Truchlíte-li však za ně, pak se už nedomnívejte, že jde o bohy.

**A 13 /3** = Plútarchos, De Iside et Osiride 70; 379b

Xenofanés z Kolofónu správně vybídl Egypt'any, aby nad nimi nenaříkali, pokud je pokládají za bohy; a naříkají-li nad nimi, aby je za bohy nepokládali (viz Hérakleitos B 127).

**A 13 /4** = Plútarchos, De superstitione 13; 171e

Když fyzik Xenofanés viděl, že se Egypt'ané na slavnostech bijí do prsou a naříkají, napomenul je případnými slovy:

„Jestliže jsou to bohové, nenaříkejte nad nimi; pokud jsou to lidé, neobětujte jim.“

**A 14** = Aristotelés, Rhetorica I, 15; 1377a19

Proto se také hodí Xenofanův výrok, že s výzvou k přísaze tomu není stejně u zbožného jako u bezbožného, ale že je tomu podobně, jako když silný vyzve slabého, aby se bil nebo aby se nechal bít.

**A 15** = Aristotelés, Metaphysica IV, 5; 1010a 4

To co říkají [Empedoklés a podobní] je pravdě podobné, avšak pravda to není. Mluvit o nich takto je náležitější než to, co řekl o Xenofanovi Epicharmos.

**A 16** = Plútarchos, De vitioso pudore 5; 530e.

Nenech se zastrašit ani odradit, když se ti posmívá, ale učiň jako Xenofanés, který, když ho Lasus z Hermioné nazval zbabělcem, protože s ním nechtěl hrát kostky, přiznal, že je opravdu velmi zbabělý a neodvážný, pokud jde o hanebné věci.

**A 17** = Plútarchos, De communibus notitiis adversus Stoicos 46, 3; 1084f

Xenofanés, když mu někdo řekl, že viděl úhoře žít v horké vodě, pravil: „Uvaříme je tedy ve studené.“

**A 18** = Diogenés Laertios, Vitae philosophorum IX, 22

Také Parmenidés filosofuje v básních, tak jako Hésiodos, Xenofanés a Empedoklés.

**A 19** = Diogenés Laertios, Vitae philosophorum II, 46 (cfr. A 1, 18)

[Homéra kritizoval] po jeho smrti Xenofanés z Kolofónu, Hésioda za jeho života Kerkóps, po jeho smrti pak výše zmíněný Xenofanés.

**A 20** = Strabón, Geographica XIV; 643  
Xenofanés, přírodní filosof, skladatel *Silloi* ve verších.

**A 21** = Apuleius, Florida c. 20  
Empedoklés psal verše, Platón dialogy, Sókratés hymny, Epicharmos komedie, Xenofón dějiny, Xenofanés (?) satiru.

**A 22** = Proklos, In Hesiod. Opp. 284  
Říká se, že Xenofanés skládal své nemístné *Posměšky (Silloi)* proti všem filosofům a básníkům z nějakého nepřátelství vůči filosofům a básníkům své doby.

**A 23** = Schol. ABT in Il. II, 212  
Už Homér a ne Xenofanés byl první, kdo skládal *silloi*, ve kterých sám napadá Thersíta a Thersítés napadá ty nejlepší [z Řeků].

**A 24** = Areios Didymos apud: Stobaios, Anthologium II, 1, 18 (p. 6, 14 W.)  
U Řeků bylo podání hodné zápisu (...), že Xenofanés jako první hanobil odvahu jiných a stavěl na oči svou vlastní zbožnost, totiž že pouze bůh zná pravdu, „na všem totiž spočívá zdání“ (B 34.4; viz A 35).

**A 25** = Cicero, Academica priora II, 23, 74  
Parmenidés a Xenofanés jsou sice co do veršů méně dobří než Empedoklés, přece však svými verši okřikují – jako by byli rozhorleni – drzost těch, kdo se opovažují říkat, že vědí, ač nelze nic vědět.

**A 26 /1** = Filón, De providentia II, 39  
Přesto však ani Xenofanés, Parmenidés, Empedoklés ani žádní jiní teologové zaujatí poezií nejsou božsky inspirovanými muži, ale spíše jsou jako takoví známi nejlepší muži, kteří se s radostí ujali nazírání přírody a celý život věnovali zbožnosti a chvále bohů. Jako básníci však nebyli úspěšní. Bylo třeba, aby dostali od bohů ducha a milost z nebe v nebeském a božském metru, písni a rytmu, aby zanechali skutečné básně jako dokonalý příklad knihy a krásný vzor všem.

**A 26 /2** = Filón, De providentia II, 42  
(...) proč však Empedoklés, Parmenidés, Xenofanés a zástup jejich napodobitelů neobdrželi inspiraci Mús, když se věnovali theologii?

**A 27** = Athénaios, Deipnosophistae XIV, 32 Kaibel; p. 632cd  
Že byli staří básníci velice oddáni hudbě, je jasné také z Homéra, který, – protože napsal všechny své básně, aby byly zpívány, – často bezmyslenkovitě skládá verše, jež postrádají první krátkou slabiku, nebo nahrazuje dlouhou slabiku krátkou, ať už ve verši nebo na jeho

konci. Ale Xenofanés, Solón, Theognis, Fókylidés a dále Periandros, elegický básník z Korintu, a z ostatních ti, kteří do svých básní nevnegli hudbu, skládají svoje verše v souladu s čísly a uspořádáními meter a dohlížejí na to, aby žádný z nich neobsahoval zkrácenou slabiku na začátku, uprostřed verše nebo na konci.

**A 28** = Pseudo-Aristotelés, De Melisso Xenophane Gorgia, c. 3-4; 977a14

c. 3 (1) Praví, že je nemožné, jestli něco je, aby to vznikalo, a toto říká o bohu. Je totiž nutné, aby to, co vzniká, vznikalo buď z podobného, nebo z nepodobného. Jedno ani druhé však není možné. Podobnému totiž nepřísluší, aby bylo zrozeno z podobného spíše než je zrodit (všechno je totiž stejné, vztahuje se jedno k druhému stejným způsobem a existuje podobně).

Ani z nepodobného nemůže vzniknout nepodobné. (2) Kdyby totiž mohlo vzniknout ze slabšího silnější, z menšího větší, z horšího lepší, nebo obráceně, horší věci z lepších, pak by mohlo vzniknout jsoucí z nejsoucího, což je však nemožné. Z těchto důvodů je také bůh věčný. (3) A jestliže je bůh nejsilnější ze všeho, říká, že je vhodné, aby byl jeden. Kdyby totiž byli dva nebo více, nemohl by již být nejsilnější a nejlepší ze všeho. Kdyby totiž každý z mnoha byl bohem, každý by musel mít takové vlastnosti. Neboť toto je bůh a boží podstata: vládnout, ale nebýt ovládán, a být nejsilnější ze všeho. V té míře, v níž by nebyl nejsilnější, v té by nebyl bohem. (4) Kdyby bylo mnoho bohů, kteří by byli vůči sobě v jednom ohledu silnější a v jiném slabší, nebyli by to bohové. Boží přirozenosti je totiž vlastní, že není ovládána. (5) Kdyby byli bohové stejní, neměli by přirozenost boha, protože je třeba, aby bůh byl nejsilnější. Stejně totiž není ani lepší, ani horší než stejné. Jestliže je tedy bůh a je takový, potom bůh může být pouze jeden. Kdyby totiž bylo mnoho (bohů), nemohl by konat všechno, co by si přál. Musí být tedy jen jeden. (6) Ale je-li jeden, musí být podobný v každém ohledu, vidět, slyšet a mít všechny smysly každou částí. Protože kdyby tomu tak nebylo, části boha by vládly a byly ovládány mezi sebou navzájem, což je nemožné.

(7) Protože je ze všech stran stejný, je vzhledu koule, neboť nemůže být z jedné části takový a z jiné ne, ale (musí být takový) z každé části. (8) Je-li věčný, jeden, [podobný a] vzhledu koule, nesmí být ani bezmezný, ani omezený. Bezmezný je [totiž] nejsoucno, protože nemá ani střed, ani počátek, ani konec, ani žádnou jinou část, a takové je právě bezmezný. Ale jsoucno nemůže být totéž jako nejsoucno. Kdyby jich bylo více, omezovali by se navzájem. Jedno však není podobné nejsoucnu, ani mnoha. Jako jedno totiž nemá to, vůči čemu by bylo omezené. (9) Říká, že jedno, které je takové, je bůh; ani se nepohybuje, ani není bez pohybu. Bez pohybu je totiž nejsoucno. Jiné totiž nemůže přijít tam, kde je on, ani sám nemůže jít tam, kde je něco jiného. Pohyb náleží mnoha: jedno (z nich) se totiž musí pohybovat tam, kde je jiné. Nic se nemůže pohybovat tam, kde je nejsoucí. (10) Nejsoucí totiž není na žádném místě; ale kdyby si mohli vzájemně měnit místa, jedno by muselo být více než jedno. Z těchto důvodů by se tedy dvě věci, nebo více než jedno, mohly pohybovat, ale to, co je nic, je v klidu a bez pohybu. (11) A jedno není ani v klidu, ani se nepohybuje: není totiž podobné ani nejsoucnu, ani mnoha. Protože bůh existuje všemi těmito způsoby, je věčný a jeden, podobný [ve všech svých částech] a vzhledu koule, ani bezmezný, ani omezený, ani v klidu, ani v pohybu.

**4.** (1) Na prvním místě tedy přijímá, stejně jako Melissos (Melissos A 5), že to, co vzniká, vzniká ze jsoucího. Co by tedy bránilo tomu, co vzniká, aby to nevznikalo z podobného [nebo z nepodobného], ale spíše z nejsoucna? Dále bůh by nebyl o nic více nezrozený než všechno,

jestliže [předpokládáme], že všechno vzniká buď z podobného nebo nepodobného, což je nemožné. Tedy buď kromě boha není nic, nebo také všechno ostatní je věčné. (2) Dále uznává, že bůh je nejsilnější, čímž míní, že je nejmocnější a nejlepší. Nezdá se však, že by to byl názor ustavený dohodou, podle kterého jsou naopak bohové v mnoha ohledech nadřazeni jeden druhému. Nezáskal tedy tento názor o bohu ve shodě s obecným míněním. (3) To, že je bůh nejmocnější, není třeba chápat tak, že boží přirozenost je takto vztažená k něčemu jinému, ale spíš vztažená k jeho vlastnímu uspořádání. Kdyby totiž byla vztažená k jinému, nebylo by nic, co by mu bránilo vynikat v dobrotě a síle, kromě slabosti jiných. Nikdo by však nechtěl říci, že bůh je nejsilnější tímto způsobem, ale spíše že existuje nejlepším možným způsobem a nepostrádá nic, aby existoval dobře a nejlepším způsobem. A tyto jiné [vlastnosti] by také přispívali tomu, kdo by mu byl roven. (4) Nic by totiž nebránilo [těmto bohům], i kdyby jich bylo více existujících tímto způsobem, aby všichni byli v nejlepším možném stavu a převyšující jedni druhé, ačkoli ne sami sebe. (5) Ale, jak se zdá [z toho, co říká Xenofanés], existují i jiné věci. Praví totiž, že bůh je nejsilnější, a to je nutně mezi jinými věcmi. Je tedy jeden a nijak mu nepřísluší vidět a slyšet každou částí, protože kdyby neviděl nějakou jednotlivou částí, neznamenalo by to vidět hůře, ale nevidět vůbec. Ale možná to znamená, že vidí každou částí, protože existuje-li tímto způsobem, byl by v nejlepším stavu, protože by byl podobný ze všech stran. (6) Dále, je-li takový, proč by měl být kulovitého tvaru spíše než nějakého jiného, neboť celý slyší, [celý vidí] a celý vládne? Jako totiž říkáme, že běloba je celá bílá, nenaznačujeme nic jiného, než že je bílá ve všech svých částech. Co tedy brání, abychom takto mluvili i o tom, co ze všech stran vidí, slyší a vládne, že je každá jeho část, kterou by někdo vzal, charakterizovaná právě tímto způsobem? ... (7) Dále, jak je možné, že má tělo a velikost a [není] ani bezmezný, ani omezený? Neboť to, co je bezmezné, je takové v té míře, v níž nemá mez, zatímco je schopné mez přijmout; mez je vlastní velikosti, množství a všemu, co má kvantitu. Nebyl by tedy, kdyby neměl mez, v té míře, v níž by byl velikostí, bezmezný? (8) Dále, má-li kulovitý tvar, je nutné, aby měl mez. Má totiž krajnosti, má-li střed, od kterého jsou dále vzdáleny. Střed pak má proto, že má kulovitou podobu, neboť to je kulovitá podoba, být vzdálen stejně od středu ke krajnostem. (9) Není žádný rozdíl, má-li tělo krajnosti nebo meze. \*\*\* (protože v obou případech bude omezený. Je ale také možné, že jsoucno je omezené). \*\*\* jestliže je i nejsoucno bezmezné, proč by nebylo také jsoucno bezmezné? Co totiž brání tomu, aby o některých takových věcech bylo řečeno to, co je řečeno o jsoucím a o nejsoucím? Je totiž jsoucí, které nyní nikdo nevnímá, (tak jako) nejsoucí, neboť i jsoucí může být přehlédnuto, ačkoli jsoucno je právě vnímáno. Obojí může být řečeno a myšleno \*\*\* (Podobně je také ne-bílé jsoucí stejně jako) \*\*\* nebílé nejsoucí. Z tohoto důvodu bude všechno jsoucí bílé, takže nebude říkat to samé o jsoucím a nejsoucím, nebo, jak se domnívám, nic nepřekáží, aby cokoli ze jsoucích věcí bylo ne-bílé. Je-li tedy ve shodě s tím, co bylo již řečeno něco bezmezné proto, že nemá [mez], může ještě více přijmout popření [bezmezné]. Jsoucí je tedy buď bezmezné, nebo má mez. (10) Je ale možná nesmyslné připisovat nejsoucnu bezmeznost. Neříkáme totiž, že všechno, co postrádá mez, je bezmezné, stejně jako bychom neřekli, že ne-stejně není stejné. (11) [Dále,] je-li bůh jeden, proč by neměl mít mez, ale ne ve vztahu k bohu? A pokud je bůh pouze jeden, i části boha by byly pouze [jedno]. (12) Dále, i toto je mylné, že zatímco mnohé se vzájemně omezují, jedno by však nemělo žádnou mez. Mnohé stejné vlastnosti přísluší mnohému i jednomu, neboť i to, že existují, jim je společné. Podobně by bylo nesmyslné,

kdybychom z tohoto důvodu popřeli, že je bůh, je-li mnohé, aby mu takto nebyl podoben. (13) Dále, co brání bohu, aby byl omezený a měl meze, když je bůh jedno? Jak také říká Parmenidés (Parmenidés B 8.43), je jedno „ze všech stran podobné zaoblené kouli, stejně vyvážené ze středu.“ Je sice nutné, aby mez věci existovala, nemusí však existovat jako nějaké něco. Ani není nutné, aby to, co má mez, mělo mez vůči něčemu – jako je něco omezené v nekonečné řadě tím, že je vedle něčeho jiného. Být omezen znamená mít meze, není však nutné, aby mít meze znamenalo mít meze vzhledem k něčemu. (14) V některých případech to může být pravda, že je omezené [a] ve vztahu k něčemu, ale v jiných případech je možné, aby bylo omezené, nebylo však omezené vzhledem k něčemu, co se k němu vztahuje. (15) Opět, pokud jde o nepohyblivé jsoucno a [ne]jsoucno, [musí být řečeno, že předpoklad, že nejsoucno se nepohybuje,] protože jsoucno se pohybuje, je patrně stejně nesprávný jako to, co bylo uvedeno výše. A dále, nikdo by nepředpokládal, že to, co není pohybováno a nepohyblivé je to samé, ale to první je popření pohybu, právě jako nestejného, což může být pravdivě řečeno o nejsoucím. Nemluví však „nepohyblivé“ o něčem, co existuje nějakým způsobem, stejně jako „nestejné“, ve stavu protikladném pohybu, [totiž] být v klidu, právě jako popření pomocí předpony „ne“ znamenají jejich protiklady? Tak „nepohyblivé“ může být pravdivě řečeno o nejsoucím, ale „být v klidu“ nemůže příslušet nejsoucím. Podobně „nepohyblivé“ neznámá to samé. Ale užívá je ve smyslu „být v klidu“ a říká, že nejsoucí je v klidu, protože se nemůže proměňovat. (16) Jak jsme řekli výše, je patrně nesmyslné říci, že to, co přičítáme nejsoucnu, může být také pravdivě řečeno o jsoucím, zvláště když to, co je řečeno, je popření, jako například nepohyblivé a neproměnné. Jak bylo také řečeno, toto by velice omezilo naši možnost mluvit o jsoucím. Tak by totiž nebyla pravda říci, je mnohé je ne-jedno, kdyby totiž nejsoucí bylo ne-jedno. (17) Dále, v některých případech se protiklady zdají vyplývat ze stejných popření. Například je nutné, aby něco bylo buď stejné, nebo nestejně, jestliže to je nějaké množství nebo velikost, nebo liché a sudé, jestliže to je číslo. Podobně nebo stejně je tomu nezbytně [se jsoucím], že je buď v klidu, nebo se pohybuje, jestliže je tělo. (18) Dále, jestliže se tedy bůh a jedno nepohybuje, protože mnohé se pohybuje tím, že si vzájemně vyměňuje místo, co by bránilo bohu, aby se také pohyboval na jiné (místo)? Nikde [totiž nepraví], že [je pouze jedno], ale spíše že je pouze jeden bůh. (19) A je-li tomu tak, co brání bohu, aby se pohyboval v kruhu tím, že by se pohybovaly na jiné místo jeho částí? Nepraví totiž jako Zénón, že jedno je takovým způsobem mnoha. Sám však praví, že bůh je tělo, ať už je vším, nebo ať je nazývá jakkoli jinak. Vždyť jak by bůh mohl být kulovitěho tvaru, kdyby neměl tělo? (20) A jediný způsob, kterým by se nemohl ani pohybovat, ani být v klidu, by byl, kdyby vůbec neexistoval. Jelikož je ale tělo, co by mu mohlo překážet v pohybu, jak bylo řečeno?

**A 29 /1 =** Platón, Sophista 242cd

(Elejský host:)

Ukazuje se, že nám každý vypravoval jakýsi příběh, jako dětem. Jeden vyprávěl, že jsoucna jsou tři a že některá z nich spolu občas navzájem bojují, jindy se zase přátelí, vstupují do sňatků, rodí a živí své potomky. Druhý mluvil o dvou, o vlhkém a suchém nebo teplém a chladném, snoubí je a spojuje sňatkem (viz Archeláos A 4 ?). U nás však elejský národ už od Xenofana a ještě dříve soudí, že to, čemu se říká veškerenstvo, je jedno (viz *Philebus* 16cd). Takto to vykládá ve svých vyprávěních.

**A 29 /2** = Ióannés Filoponos, *Physica* 125, 27 Vitell.

Porfyrios říká, že Xenofanés jako počátky míní suché a vlhké, totiž zemi a vodu, a cituje z něho pasáž, aby to objasnil (B 29):

Země a voda je všechno to, co se rodí a vzniká.

Tohoto mínění byl i Homér, když říká (*Ilias* VII, 99):

Nechť se raději všichni změníte v zemi a vodu!

**A 30** = Aristotelés, *Metaphysica* I, 5; 986b18

Zdá se totiž, že Parmenidés upíná svou pozornost k tomu, co je jedno podle definice, Melissos naopak k tomu, co je jedno ve smyslu látky. Proto první tvrdí, že jedno je omezené, a druhý, že je bezmezné. Xenofanés, první z těch, kdo hlásali jednotu (neboť Parmenidés prý byl jeho žákem), však nic nevysvětlil, ani se nezdá, že by se dotknul povahy něčeho z toho, ale s pohledem upřeným na nebe jako celek prohlašuje, že jedno je bůh (viz B 23). Tyto myslitele tedy můžeme v našem přítomném hledání, jak jsme řekli, pominout mlčením, a zcela tyto dva, Xenofana a Melissa, protože jejich názory jsou ještě dost neotesané.

**A 31** = Simplikios, *In Physica* 22, 22

(1) Je nutné, aby počátek byl buď jeden nebo ne jeden, o němž je tedy třeba říci, že jich je více; a jestliže je jeden, zda je nepohyblivý nebo pohyblivý; a jestliže je nepohyblivý, zda je neomezený, jak podle všeho říká Melissos ze Samu, nebo omezený, jak říká Parmenidés z Eleje, syn Pyrétův; tito nemluvili o fyzickém prvku, ale o skutečném jsoucnu.

(2) Theofrastos tvrdí, že Xenofanés z Kolofónu, Parmenidův učitel, předpokládal, že počátek je jeden (*Physicorum Op.*, fr. 5; D. 480), nebo že všechno je jedno, které není ani omezené, ani neomezené, ani se nepohybuje, ani není v klidu, přičemž připouští, že tento zaznamenaný Xenofanův názor patří spíše někam jinam než do zkoumání o přírodě.

(3) Xenofanés řekl, že toto jedno-všechno je bůh; dokazuje o něm, že tento jeden je nejsilnější ze všeho. Říká, že kdyby jich bylo více, síla by nutně příslušela podobným způsobem všem. Bůh je však nejmocnější a nejlepší ze všeho.

(4) Že je nezrozené, dokazoval z toho, že nutně to, co vzniká, vzniklo buď z podobného, nebo z nepodobného. Tvrdí však, že podobné nemůže být ovlivněno podobným, protože podobnému nepřísluší, aby vznikalo nebo bylo vytvářeno z podobného. Kdyby však vznikalo z nepodobného, vznikalo by jsoucí z nejsoucího. A takto dokazoval, že je nezrozené a věčné.

(5) Není ani neomezené, ani omezené, protože to, co není, je neomezené, protože nemá ani počátek, ani střed, ani konec, a množství se omezuje vzájemně.

(6) Podobně odstraňuje i pohyb a klid, protože to, co není, je nepohyblivé. Jiné totiž nemůže přijít tam, kde je, ani nemůže přijít na místo jiného. Je to množství, které se pohybuje; mohou si totiž vzájemně vyměnit místa.

(7) Když tedy říká, že zůstává na stejném místě a nepohybuje se,

stále v tomtéž trvá, aniž se hýbe, ani mu nepřísluší odcházet jindy jinam, (B 26)  
nepraví, že zůstává v klidu jako ve stavu protikladném pohybu, ale pouze, že je zbaven pohybu i klidu.

(8) Nikolaos z Damašku ve spise *O bozích* připomíná jeho výrok, že počátek je neomezený a bez pohybu, ale Alexandros, že je omezený a kulovitého tvaru.



(9) Z toho, co bylo řečeno, je však jasné, že dokazuje, že není ani neomezené, ani omezené. Přesto je omezené a kulovitého tvaru, protože říká, že je ze všech stran stejné. A říká, že myslí všechno slovy:

Nýbrž zcela bez námahy rozvahou myslí vším otrásá. (B 25)

**A 32** = Pseudo-Plútarchos, Stromata 4 (Eusebios, Praeparatio evangelica I, 8, 4; Dox. 580)  
Xenofanés z Kolofónu se ubírá vlastní cestou a rozchází se se všemi, kteří mluvili před ním (s Thalétem, Anaximandrem, Anaximemem); opouští myšlenku vznikání a zanikání, a praví, že veškerenstvo je věčně podobné. Praví totiž, že kdyby vznikalo, nutně by předtím bylo nebytí. Ale to, co není, nemůže vznikat; ani to, co není, nemůže nic vytvořit; ani nemůže tím, co není, něco vznikat.

Prohlašuje, že smyslové vnímání je klamné a společně s ním zavrhuje i řeč (rozum?, *logos*). Ukazuje, že země se nepřetržitě poněmhu dostává do moře. (*Verze překladu: Prohlašuje také, že jak je země postupně a nepřetržitě snášena dolů, časem ustoupí moři*).

Říká, že Slunce se shromažďuje z malých (částiček) plných ohně.

O bozích vykládá, že u nich není nadvlády, neboť se nesluší, aby byl některý z bohů podřízen. Žádný z nich nepotřebuje žádného z ostatních bohů nebo něco jiného. (Bůh) totiž slyší a vidí jako celek a ne na způsob části.

(Xenofanés) tvrdí, že země je bezmezná, že vzduchem nejsou obklopeny všechny její díly.

Všechno prý vzniká ze země.

Říká, že Slunce a hvězdy vznikají z oblaků.

**A 33** = Hippolytos, Refutatio I, 14 (Dox. 565)

(1) Xenofanés z Kolofónu, syn Orthomenův, žil až do časů Kýra. Jako první hovořil o nepostižitelnosti všech věcí slovy (B 34.3-4):

A pokud by i naprostou náhodou vyřknul to, co je dokonalé,  
sám by stejně nevěděl: Na všem totiž spočívá zdání.

(2) Říká pak, že nic nevzniká, ani nezaniká, ani se nepohybuje, ale že jedno - všechno je vně proměn. Říká také, že bůh je věčný, jeden, ze všech stran podobný, ohraničený, kulovitého tvaru a ze všech částí vnímavý.

(3) Slunce každý den vzniká z malých ohnivých (částiček), které se shromažďují, že země je bezmezná a není obklopena ani vzduchem, ani nebem. Je bezpočet Sluncí i Měsíců, všechno vzniká ze země.

(4) Pravil, že moře je slané proto, že v něm pospolu pluje mnoho směsí. Ale podle Métrodóra se [mořská voda] stává slanou tím, že protéká skrze zemi.

(5) Xenofanés se domnívá, že se země mísí s mořem a časem se vlhkem rozpouští. Říká, že pro to má takovéto důkazy: Ve vnitrozemí se i v horách nacházejí mušle, v syrakúských lomech byl nalezen otisk ryby a tuleňů, na Paru hluboko v kameni otisk vavřínu (sardele?) a na Maltě ploché otisky různých mořských tvorů.

(6) Tvrdí, že se to stalo tehdy, když bylo v dávné době všechno rozbahněno, a že otisk zaschnul v hlíně. Všichni lidé však zahynou, až se země snesená do moře stane bahnem. Pak znovu počíná vznikání, taková je proměna ve všech světech.

**A 34 /1** = Cicero, Academica priora II, 118

[Xenofanés prohlásil, že] všechno jest jedno, že se neproměňuje, je bohem, nikdy nevzniká, je věčné a má kulovitý tvar.

**A 34 /2** = Cicero, De natura deorum I, 11, 28

Dále Xenofanés, který spojil mysl s veškerenstvím a tvrdil, že je to bůh, protože je neohraničený. Jeho názor o této mysli je předmětem vyvracení, stejně jako ostatní, ale ještě více jeho názor o nekonečnu, protože v něm nemůže být nic vnímajícího ani spojeného s jiným.

Cfr. Aristotelés, Poetika 25; 1460b35

**A 35 /1** = Pseudo-Galénos, Hist. phil. 7 (Diels, Dox. 604, 17)

Xenofanés pochyboval o všem a tvrdil pouze to, že všechno jest jedno a to je bůh, ohraničený, rozumný a neproměnný.

**A 35 /2** = Timón fr. 59 = Sextos Empeirikos, Pyrrhoniae hypotyposes I, 223

[Timón] ho [Xenofana] chválil na mnoha místech, dokonce mu i věnoval *Silloi* a představil ho, jak naříká, také těmito slovy:

I já jsem se měl vrhnout vstříc rozvážné mysli,  
dívaje se na obě strany. Byl jsem však mylnou cestou oklamán,  
ač stár, ještě neopatrný před každou  
pochybou. Neboť ať upřu svou mysl kamkoli,  
obrací se k té samé věci: vše, co věčně je,  
končí v jedné, stejné, nehybné přirozenosti.

**A 35 /3** = Timón fr. 60 = Sextos Empeirikos, Pyrrhoniae hypotyposes I, 224 (Diogenés Laertios, Vitae philosophorum IX, 18) – viz A 1,18

[Sextos:] A z toho důvodu o něm [o Xenofanovi Timón] říká, že je „bez pýchy“, a „ne zcela bez klamu“, neboť o něm říká:

Xenofanés, bez pýchy pobíjející homérskou cestu.

Byl to on, kdo pravil, že bůh se liší od lidí a je stejný ze všech stran

[neochvějný], nezraněný, buď myšlenka, nebo nanejvýš význačný v myšlení.

Říkal o něm, že je „bez pýchy“, protože byl zčásti bez klamu. A jako „pozorující Homérskou cestu“, protože haněl klam, který je u Homéra. Xenofanés byl na rozdíl od názorů ostatních lidí pevně přesvědčen, že všechno jest jedno a že bůh je živoucím způsobem spojen se vším, že má kulovitou podobu, je bez žádosti, neproměnný a rozumný.

**A 35 /4** = Sextos Empeirikos, Adversus mathematicos VII, 14

Mezi těmi, kdo rozdělili filosofii na dvě části, se Xenofanés z Kolofónu věnoval současně fyzice i logice, jak někteří říkají.

**A 36 /1** = Áetios IV, 5 (Dox. 284 not.)

Xenofanés z Kolofónu, syn Orthomenův, vůdce eleatské školy řekl, že všechno jest jedno, kulovitého tvaru a ohraničené, nevzniklé, nýbrž věčné a zcela bez pohybu. Zapomínáje na tato

slova však naopak řekl, že všechno roste ze země. Jeho je totiž i výrok, že „všechno je ze země a k zemi také cílí“ (B 27).

**A 36 /2** = Stobaios, Anthologium I, 10, 12

Podle Xenofana je země principem všeho, co je. V díle *O přirozenosti* totiž píše (B 27):

Neboť všechno je ze země a k zemi také cílí.

**A 36 /3** = Olympiodóros, De arte sacr. 24 (Berthelot Collect. des Alchim. gr. I, 2); p. 82, 21  
Zemi by nikdo nepokládal za princip, kdyby tak neučinil Xenofanés z Kolofónu.

**A 36 /4** = Galénos, In Hippocr. de natura hom. XV, 25 K.

Někteří z vykladačů pojednávají Xenofana špatně, jako když třeba Sabinos napsal asi tato slova:

„Pravím, že člověk není ani zcela vzduch, jak u Anaximena, ani voda, jako u Thaléta, ani země, jak někde (praví) Xenofanés.“ (B 33 ?)

Vždyť takový Xenofanův výrok se nikde nenajde (...). Theofrastos by v souhrnech *Názorů přírodních filosofů* tento Xenofanův názor zaznamenal, kdyby jej měl.

Cfr. Aristotelés, *Metafyzika* I, 8, 989a5

**A 36 /5** = Aristotelés, *Metaphysica* I, 8; 989a5

Vždyť žádný z (pozdějších) myslitelů, kteří mluví o jednom prvku, za něj nepovažoval zemi. Zjevně proto, že je z hrubších částí. Každý ze tří ostatních živlů však nějakého stoupence našel.

**A 37** = Áetios II, 4, 11 (Dox. 332)

Xenofanés považoval svět za nezrozený, věčný a nezničitelný.

**A 38** = Áetios II, 13, 14 (Dox. 343)

Podle Xenofana hvězdy [vznikají] z ohnivých oblaků. Pohasínají každého dne a v noci se rozněcují jako žhavé uhlíky. Východy a západy jsou totiž rozněcování a hasnutí.

**A 39** = Áetios II, 18, 1 (Dox. 347)

Xenofanés [říká, že] hvězdy [„Eliášův oheň“], které se objevují na lodích, někteří je nazývají Dioskúry, jsou mráčky, světélkující následkem jakéhosi pohybu.

**A 40** = Áetios II, 20, 3 (Dox. 348)

Xenofanés říká, že Slunce je utvořeno vznícenými oblaky. Theofrastos v *Názorech přírodních filosofů* napsal (fr. 16; Dox. 492), že [podle Xenofana] je z ohnivých [částiček], nashromážděných z výparu vlhkosti, jejichž nashromážděním je Slunce.

**A 41** = Áetios II, 24, 4 (Dox. 354)

Xenofanés [učil, že západ Slunce, zatmění Slunce?] nastává jeho zhasnutím a že při východu vzniká zase jiné Slunce. Zmiňuje však i zatmění Slunce na celý měsíc a také úplné zatmění, takže se den zdál být nocí.

**A 41a** = Áetios II, 24, 9 (Dox. 355)

Xenofanés [říkal, že] je mnoho Sluncí a Měsíců podle oblastí, částí a pásů země, a že v určitém čase padá disk na některou námi neobydlenou část země, a když takto vstupuje do pustiny, ukazuje zatmění. Také říká, že Slunce kráčí vpřed do nekonečna; kvůli vzdálenosti se však zdá, že se pohybuje v kruhu.

**A 42** = Áetios II, 30, 8 (Dox. 362)

Xenofanés [říká, že] Slunce je užitečné pro svět i ke vzniku a pořádání živých tvorů v něm, Měsíc je však nadbytečný.

**A 43 /1** = Áetios II, 25, 4 (Dox. 356)

Xenofanés [tvrdí, že Měsíc] je zhuštěný mrak.

**A 43 /2** = Áetios II, 28, 1 (Dox. 358)

Anaximandros, Xenofanés a Bérósos tvrdí, že Měsíc má vlastní světlo.

**A 43 /3** = Áetios II, 29, 5 (Dox. 360)

Podle Xenofana i zatmění Měsíce [nebo měsíční fáze?] nastávají pohasnutím.

**A 44** = Áetios III, 2, 11 (Dox. 367)

Xenofanés [říká, že] všechny věci tohoto druhu [komety, meteory] jsou shluky nebo pohyby zapálených mraků.

**A 45** = Áetios III, 3, 6 (Dox. 368)

Podle Xenofana vznikají blesky tím, že se pohybem rozněcují mraky.

**A 46** = Áetios III, 4, 4 (Do. 371)

Xenofanés říká, že změny v ovzduší se dějí teplem Slunce jako počáteční příčinou. Neboť když vlhkost vystupuje z moře, tehdy je sladké [voda] pro svou jemnost vylučováno a mění se v mlhu; vytváří mraky, jejichž zhuštění sesílá deště a rozdýmává větry. Píše totiž výslovně:

Moře je pramenem vody, pramenem větru. (B 30.1)

**A 47 /1** = Aristotelés, De caelo II, 13; 294a21

Proto někteří tvrdí, že země je směrem dolů bezmezná. Říkají, že je zakořeněna na bezmeznu, jako třeba Xenofanés z Kolofónu (B 28), aby si ušetřili práci s hledáním příčiny. Za to je pohanil už Empedoklés, a to těmito slovy (B 39):

Pokud by hlubina země a bohatý aithér byly bezmezné,  
jak to nerozumně přicházelo z četných jazyků  
a plynulo z mnoha úst, když věděli málo z veškerenstva. (...)

**A 47 /2** = Simplikios, In De caelo 522, 7

Protože jsem nenalezl Xenofanovy verše o tomto tématu, nevím, zda říká, že část země, která směřuje dolů, je bezmezná, a že z toho důvodu zůstává (v klidu), nebo zda místo a

vzduch pod zemí jsou neomezené, a proto se země rozkládá do nekonečna a zdá se být v klidu. Neboť Aristotelés to neobjasňuje a ani Empedokleova slova (B 39) to jasně nevymezují, protože „hlubina země“ může také znamenat i „to, do čeho se rozkládá“.

**A 47 /3** = Áetios III, 9, 4 (Dox. 376)

Xenofanés [říká, že země] je nižšími částmi zakořeněná v bezmezném, které sestává ze vzduchu a ohně.

**A 47 /4** = Áetios II, 11, 1. 2 (Dox. 377)

Ti, kdo následují Thaléta, [říkají, že] země je ve středu; u Xenofana je první, je totiž zakořeněná v bezmezně (viz B 28).

**A 47 /5** = Cicero, *Academica priora* II, 39, 122

Můžeme snad stejným způsobem rozřezat, otevřít a oddělit přirozenosti věcí, abychom viděli, zda je země hluboko dole upevněna a tkví jakoby ve svých kořenech [podle Xenofana], nebo zda je ve středu zavěšená?

**A 47 /6** = Cicero, *Academica priora* II, 39, 123

Xenofanés [?- spíše Anaxagorás] říká, že Měsíc je obydlený, a že je zemí s mnohými městy a horami.

**A 48** = Pseudo-Aristotelés, *Mirabilia* 38; 833a15 (možná z *Tímaia*)

Xenofanés říká, že [oheň na sopečném ostrově] Lipara kdysi zmizel na šestnáct let, objevil se však znovu z sedmnáctém.

**A 49 /1** = Aristoklés, *Peri filosofias* (Eusebios, *Praeparatio evangelica* XIV, 17, 1)

Domnívají se totiž, že smyslové vnímání a představy musí být odmítnuty, a že je třeba důvěřovat pouze rozumu. V dřívější době to říkali Xenofanés, Parmenidés, Zénón a Melissos, později následovníci Stilpóna a megariků. Domnívali se, že jsoucí je jedno a že je jiné než nejsoucno, že ani nijak nevzniká, ani nezaniká, ani se nikterak nepohybuje.

**A 49 /2** = Áetios IV, 9, 1 (Dox. 369)

Pýthagorás, Empedoklés a Xenofanés říkají, že vnímání je klamně.

**A 50** = Macrobius, *Somn. Scip.* I, 14, 19

Podle Xenofana [duše je] ze země a vody.

**A 51** = Tertullianus, *De anima*, c. 43

Anaxagorás s Xenofanem [říkají, že spánek je] vyčerpání.

**A 52 /1** = Cicero, *De divinatione* I, 3, 5

Vybrané argumenty filosofů o tom, proč je věštění pravdivé, jsou sebrány ve sbírce [Poseidóniově]. Abych promluvil o nejstarších: Xenofanés z Kolofónu, jeden z těch, kdo

řikali, že bohové jsou, věštění od základů zavrhnul. Všichni ostatní mimo koktavého Epikúra, kteří báдали o přirozenosti bohů, věštění uznávali.

**A 52 /2 =** Áetios V 1, 1 (Dox. 415)

Xenofanés a Epikúros zavrhlí věštění.